

Inhoudsopgave

Voorwoord	V
Hoofdstuk 1 – Inleiding	1
1.1 Inleiding	1
Hoofdstuk 2 – Enkele kenmerken en fundamentele beginselen van het Unierecht . . 7	
2.1 De eigen rechtsorde van de Unie maakt deel uit van de nationale rechtsorde	7
2.3 Rechtstreekse werking is soms aan de orde	8
2.4 Verordeningen, richtlijnen en besluiten	9
2.5 Het beginsel van gemeenschapstrouw ofwel van loyale samenwerking	10
2.6 Het beginsel van bevoegdheidstoedeling	10
2.7 Het beginsel van subsidiariteit	11
2.8 Het beginsel van proportionaliteit	11
2.9 Bepalingen inzake de democratische beginselen.	12
2.10 Globale bevoegdheden van verschillende instellingen en het Comité van de Regio's . 13	
Hoofdstuk 3 – Welke onderwerpen van het Unierecht zijn van belang voor gemeenten en provincies?	17
3.1 Relevante onderwerpen uit het EU- Werkingsverdrag.	17
3.2 Welke decentrale afdelingen krijgen daar mee te maken en welke bevoegdheden heeft de EU?	21
3.3 Hoe krijgen decentrale overheden met het Unierecht te maken?	24
3.3.1 Enkele complicaties bij het toepassen van Unierecht	25
Hoofdstuk 4 – De positie van decentrale overheden in het Unierecht	29
4.1 De tweeslachtige positie volgens de rechtspraak van het Hof van Justitie	29
4.2 Sporen van decentrale overheden in het Verdrag van Lissabon	33
4.3 Veel Europese regelgeving ligt direct op het bord van de decentrale overheden . . . 34	
4.3.1 Rechtstreeks werkende verdragsbepalingen	34
4.3.2 Verordeningen.	40
4.3.3 Richtlijnen	43
4.3.3.1 Rechtstreekse werking niet alleen door de rechter maar ook door de decentrale overheid zelf	44
4.3.3.2. Richtlijnconforme interpretatie niet alleen door de rechter maar ook door decentrale overheden zelf	46
4.3.4 Het primair Unierecht blijft gelden naast het secundair Unierecht	46
4.3.5 De relatie met het Europees recht veronderstelt actieve en zelfstandige decentrale overheden met algemene kennis en aandacht.	52
4.3.6 Naar een beleidsmatig Europabewustzijn	52

Hoofdstuk 5 – De interne marktregels	55
5.1 Waar moeten we aan denken?.	55
5.2 De onderlinge samenhang	56
5.3 Bij keuze voor marktwerking komen de interne marktregels langs de zijdeur binnen . 58	
5.4 Een bewuste beleidskeuze welke rol de decentrale overheid wil spelen op de markt . 60	
5.4.1 Op verschillende decentrale beleidsinstrumenten zijn verschillende interne marktregels van toepassing	60
5.4.2 Aan welke beleidsinstrumenten moeten we denken?.	61
Hoofdstuk 6 – De verboden van vrij verkeer en de beleidskansen die de uitzonderingen daarop bieden	67
6.1 De reikwijdte van de verboden	70
6.2 De decentrale overheden moeten het hebben van de beleidskansen die de uitzonderingen op de verboden van vrij verkeer bieden	75
6.2.1 Harmonisatiewetgeving en andere oplossingen voor distorsies.	78
6.3 De verdragsbepalingen voor vrij verkeer van personen en diensten	80
6.3.1 Natuurlijke personen en migratierechten	83
6.3.2 Natuurlijke personen en markttoegangsrechten	85
6.3.3 Natuurlijke personen en begeleidende rechten	89
6.4 Eisen die het Europees recht aan vergunningen stelt	89
6.4.1 Aanknopingspunten in de rechtspraak over vrij verkeer van kapitaal	90
6.4.2 Complicaties bij de inzet van vergunningen	93
6.5 Enkele aspecten van de Dienstenrichtlijn	98
Hoofdstuk 7 – Het Europese en Nederlandse aanbestedingsrecht: de decentrale overheden als opdrachtgever	113
7.1 Het hoofdstuk als praktijkgids	113
7.2 Europees recht in een Nederlands jasje	113
7.3 Aanbestedingsplicht of niet?	114
7.3.1 Aanbestedingsplichtige opdrachtgevers	114
7.3.2 Aanbestedingsplichtige opdracht	117
7.3.3 Drempelwaarden en ramen van de opdrachtwaarde	121
7.3.4 Wezenlijke wijziging van de opdracht	125
7.4 Opdrachten onder de toepasselijke aanbestedingsdrempel	126
7.4.1 Bevoordelen lokale ondernemers	128
7.5 Bijzondere procedures	129
7.5.1 Concurrentiegerichte dialoog	129
7.5.2 Onderhandelingsprocedure met bekendmaking	130
7.5.3 Onderhandelingsprocedure zonder bekendmaking	132
7.5.4 Innovatiepartnerschap.	134
7.5.5 Dynamisch aankoopstelsel.	134
7.6 Selectie en gunning	136
7.6.1 Uitsluitingsgronden	136
7.6.2 Geschiktheidseisen	138

7.6.3	Selectiecriteria	139
7.6.4	Gunningscriteria	140
7.6.5	Sociale en milieu criteria	141
7.6.6	Beoordeling	142
7.7	Hoe kan een (Europese) aanbestedingsplicht worden voorkomen?	144
7.7.1	Uitsluitend recht	145
7.7.2	Inbesteden	146
7.7.3	Concernbepaling in aanbestedingsstukken	149
7.7.4	Subsidie	149
7.8	Rechtsbescherming	150
7.8.1	De belangrijkste bepalingen	151
7.8.2	Motivering gunningsbeslissing	152
7.8.3	Opschortende termijn.	154
7.8.4	Moment van motivering gunningsbeslissing.	155
7.8.5	Verzoek om aanvullende informatie	156
7.8.6	Moment van definitieve gunning	157

Hoofdstuk 8 – Het Europees toezicht op staatssteun en de beleidskansen voor decentrale overheden 159

8.1	Inleiding	159
8.2	De reikwijdte van het verbod van staatssteun	162
8.3	Kan voorkomen worden dat er sprake is van staatssteun?	167
8.4	Kan voorkomen worden dat staatssteun moet worden aangemeld?	173
8.4.1	De Algemene groepsvrijstellingsverordening 2014.	174
8.4.2	De De-minimisvrijstellingsverordening 2014	178
8.4.3	Vrijstellingen voor primaire landbouwbedrijven, bosbouw en plattelandsgebieden	179
8.5	Hoe kan een snelle goedkeuring door de Commissie worden bereikt?.	179
8.5.1	De uitzonderingen van artikel 107 lid 3 VWEU	180
8.5.2	De kaderegelingen en richtsnoeren bieden zeer veel beleidskansen	184
8.6	Staatssteun en vervoer.	186
8.7	Staatssteun en DAEB	188
8.7.1	Ontwikkeling van de rechtspraak en de regelgeving	189
8.7.2	Duidelijke uitleg van het begrip DAEB	191
8.7.3	Kan voorkomen worden dat er sprake is van DAEB-staatssteun?	194
8.7.4	Kan voorkomen worden dat de DAEB-staatssteun moet worden aangemeld?	195
8.7.4.1	Het DAEB-Vrijstellingsbesluit	195
8.7.4.2	De DAEB-de-minimisvrijstellingsverordening	197
8.7.5	Hoe kan snelle goedkeuring van DAEB-staatssteun worden bereikt?	198
8.7.5.1	De DAEB Kaderregeling.	198
8.7.5.2	Nog twee specifieke Mededelingen.	199
8.8	Afsluitende opmerking	199

Hoofdstuk 9 – Het Europese en Nederlandse mededingingsrecht en de betekenis daarvan voor decentrale overheden	201
9.1 Inleiding	201
9.2 De decentrale overheid als onderneming en als overheid	204
9.3 Mededingingsrecht voor decentrale overheden als overheid	208
9.3.1. De houding van de overheid ten opzichte van openbare bedrijven en ondernemingen met een exclusief recht	210
9.4 Mededingingsrecht voor decentrale overheden als onderneming	215
9.4.1 Kartelverbod van artikel 101 lid 1 VWEU en artikel 6 lid 1 Mw	216
9.4.2 De uitzondering van artikel 101 lid 3 VWEU en artikel 6 lid 3 Mw	224
9.4.3 De uitzondering voor DAEB	227
9.4.4 De mogelijkheid van een toezeggingsbesluit	228
9.4.5 Misbruik van economische machtspositie van artikel 102 VWEU en artikel 24 Mw	228
9.4.6 De uitzondering voor DAEB	233
9.4.7 Concentratiecontrole	233
9.5 Wet Markt en Overheid	235
9.5.1 Bij de reikwijdte komen de algemene leerstukken aan de orde	236
9.5.2 Bij de uitvoering van de artikelen 25i en 25j Mw komen ook algemene leerstukken aan de orde	237
9.5.3 Het gaat niet goed met de Wet Markt en Overheid	238
Hoofdstuk 10 – De samenhang tussen verschillende interne marktregels, met name de aanbestedingsregels, de staatssteunregels en de mededingingsregels	241
10.1 Inleiding	241
10.2 Verschillen en samenhang tussen de verschillende interne marktregels	243
10.2.1 De vier vrijheden	243
10.2.2 Het aanbestedingsrecht	245
10.2.3 Het mededingingsrecht (voor ondernemingen)	247
10.2.4 Toezicht op staatssteun	251
10.3 Een bewuste keuze tussen subsidie en aanbesteding	255
10.4 Meer samenhang tussen de aanbestedingsregels, de staatssteunregels en de mededingingsregels bij de Commissie	260
10.4.1 Enkele actuele kanttekeningen bij de Gidsen van de Commissie	263
10.5 Een bewuste keuze tussen de regels van vrij verkeer en DAEB	265
Hoofdstuk 11 – De mogelijke invloed van decentrale overheden op het wetgevingsproces van de EU	269
11.1 Inleiding	269
11.2 De Commissie heeft behoefte aan rechtstreeks contact met regionale en lokale overheden	269
11.3 Belangrijke democratische beginselen in het Verdrag van Lissabon	270
11.4 De mogelijkheden van invloed in Brussel	273
11.4.1 Invloed via de Commissie	275

11.4.2	Invloed via het Europees Parlement	276
11.4.3	Invloed via de Raad van Ministers	276
11.5	De mogelijkheden van invloed in Den Haag	277
11.5.1	Invloed via de Raad van Ministers	277
11.6	Afsluitende opmerking	280